

مسائل مساقات

«مساقات» قراردادی است میان باغدار و باغبان، به این ترتیب که باغدار درختهایی را که میوه آن مال خود اوست یا اختیار میوه‌های آن با اوست در زمان معینی برای آبیاری و پرورش در اختیار باغبان قرار دهد تا پس از به دست آمدن محصول سهم مشاع معینی، مثلاً یک دوم یا یک سوم، از میوه‌های آن را باغبان ببرد.

(مسئله ۱) بنابر احتیاط، مساقات در درختهایی مانند بید و چنار که میوه نمی‌دهند و نیز در بوته خربزه، هندوانه، خیار و مانند اینها صحیح نیست، هر چند به عنوان مصالحه مانعی ندارد، ولی مساقات در مثل درخت حنا که از برگ آن استفاده می‌کنند یا درختی که از گل آن استفاده می‌شود اشکال ندارد.

(مسئله ۲) در صورتی که باغ مشتمل بر انواع درختان میوه باشد می‌توان برای هر نوع، سهمیه‌ای خلاف سهمیه نوع دیگر قرارداد کرد.

(مسئله ۳) مساقات صیغه معینی ندارد و همین که باغدار مقصود خود را با هر واژه‌ای به طرف بفهماند یا باغ را به عنوان مساقات تحویل دهد و باغبان قبول کند کافی است.

(مسئله ۴) مالک و کسی که تربیت و آبیاری درختها را به عهده می‌گیرد باید مکلف، عاقل و دارای اختیار باشند و علاوه بر این مالک باید سفیه نباشد - یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکند، مگر اینکه ولی او اجازه دهد و نیز مالک نباید توسط حاکم شرع از تصرف در اموال خود منع شده باشد، همچنین است عامل اگر بخواهد از مال خود مصرف کند.

(مسئله ۵) مدت مساقات باید معلوم باشد و اگر اول آن را معین کنند و آخر آن را زمانی قرار دهند که میوه آن سال به دست می‌آید، در صورتی که به حسب عادت وقت آن معلوم باشد صحیح است.

(مسئله ۶) در مساقات باید سهم هر کدام به صورت مشاع، از قبیل نصف یا ثلث و مانند اینها، باشد، و اگر قرار بگذارند که مثلاً صد کیلو از میوه‌ها مال مالک و بقیه از آن کسی باشد که کار می‌کند معامله باطل است.

(مسئله ۷) اگر شرط کنند که تمام حاصل برای مالک باشد مساقات باطل است و میوه‌ها از آن مالک می‌باشد و کسی که کار می‌کند نمی‌تواند مطالبه اجرت نماید، ولی اگر بطلان مساقات از جهت دیگر باشد، مالک باید مزد آبیاری و کارهای دیگر را به مقدار متعارف به کسی که درختها را تربیت کرده پردازد، اما اگر سهمی که به او می‌رسید کمتر از مزد متعارف باشد بنابر احتیاط در مقدار زائد با یکدیگر مصالحه نمایند.

(مسئله ۸) در قرارداد مساقات مباشرت باغبان شرط نیست، بلکه باغبان

می تواند برای کارهایی که باید انجام دهد کارگر بگیرد و یا اینکه کسی به طور مجانی به وی کمک نماید.

(مسئله ۹) قرارداد مساقات را باید پیش از نمایان شدن میوه منعقد کرد و اگر پس از آن و پیش از رسیدن میوه باشد در صورتی صحیح است که کاری مانند آبیاری که برای پرورش درخت و رشد میوه ها لازم است باقی مانده باشد. در غیر این صورت مساقات اشکال دارد، اگر چه احتیاج به کاری مانند چیدن میوه و نگهداری آن داشته باشد.

(مسئله ۱۰) قرارداد مساقات برای نهالهایی که مدتها طول می کشد تا میوه دهد در صورتی که مدت قرارداد را به مقداری طولانی کنند که طی آن درخت میوه دهد صحیح است.

(مسئله ۱۱) درختی که از آب باران یا رطوبت زمین استفاده می کند و به آبیاری احتیاج ندارد، اگر به کارهای دیگر مانند بیل زدن و کود دادن محتاج باشد معامله مساقات در آن صحیح است، ولی اگر آن کارها در زیاد شدن یا خوب شدن میوه اثری نداشته باشد معامله مساقات اشکال دارد.

(مسئله ۱۲) مساقات عقد لازم است، پس آن را نمی توان به هم زد مگر با رضایت دو طرف. همچنین اگر در ضمن قرارداد شرط کنند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشند مطابق قراری که گذاشته اند به هم زدن معامله اشکال ندارد، بلکه اگر در قرارداد مساقات چیزی را شرط کنند و عملی نشود و اجبار کسی که بر او شرط شده نیز ممکن نباشد، کسی که به نفع او شرط شده می تواند معامله را به هم بزند.

(مسئله ۱۳) اگر مالک بمیرد قرارداد مساقات به هم نمی خورد و وارثان او جانشین وی خواهند شد و اگر باغبان بمیرد مسأله دو صورت دارد:

الف- چنانچه در متن قرارداد مباشرت شخص باغبان شرط نشده باشد، قرارداد به هم نمی خورد و وارثان وی جانشین اویند و در صورتی که وارثان خودشان عمل را انجام ندهند و اجیر هم نگیرند و اجبار آنها هم ممکن نباشد، حاکم شرع از مال میّت اجیر می گیرد و حاصل را میان ورثه میّت و مالک تقسیم می کند.

ب- چنانچه در ضمن عقد شرط کرده باشند که خود او درختها را تربیت کند، مالک می تواند قرارداد را به هم بزند و دستمزد باغبان را برابر عرف پردازد یا رضایت دهد وارثان او یا کسی که آنها اجیرش می کنند درختها را تربیت نماید.

(مسئله ۱۴) از هنگامی که محصول نمایان می شود باغبان مالک سهمیه خود می گردد، بنابراین چنانچه بعد از آن و قبل از تقسیم بمیرد، حتی اگر مساقات به دلیل شرط مباشرت خود عامل باطل شود، سهم وی به وارثش منتقل می شود.

(مسئله ۱۵) کارهایی نظیر احداث راه آب، دیوارکشی و نصب موتور که معمولاً در هر سال تکرار نمی شود، در صورتی که در قرارداد شرط نشده باشد، بر عهده مالک باغ

می‌باشد و کارهایی نظیر اصلاح درختان، کندن علفهای هرزه و آبیاری که طبق معمول هر سال تکرار می‌شود، در صورتی که در قرارداد شرط نشده باشد، بر عهده باغبان می‌باشد.

(مسئله ۱۶) اگر زمینی را به دیگری واگذار کند که در آن درخت بکار دارد و آنچه عمل می‌آید مال هر دو باشد بنا بر مشهور معامله باطل است و این معامله را «مغارسه» می‌نامند، پس اگر درختها مال صاحب زمین بوده بعد از کاشت و تربیت هم از آن اوست، و کسی که آنها را تربیت کرده است اگر به امر مالک آنها را تربیت کرده باشد مالک باید مزد او را بدهد، همچنین است اگر به گمان صحیح بودن معامله آنها را تربیت کرده باشد. و اگر درختها مال کسی بوده که آنها را کاشته و تربیت کرده است بعد از تربیت هم مال اوست و می‌تواند آنها را بکند، ولی باید گودالهایی را که به واسطه کندن درختها پیدا شده پر نماید و اجاره زمین را از روزی که درختها را کاشته به صاحب زمین بدهد، همچنین مالک هم می‌تواند او را مجبور نماید که درختها را بکند و اگر مالک درختها را بکند و به واسطه کندن او عیبی در آنها پیدا شود بنا بر احتیاط باید تفاوت قیمت آن را به صاحب درختها بدهد و نمی‌تواند او را مجبور نماید که با اجاره یا بدون اجاره درختها را در زمین باقی بگذارد.